

## ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

**Олександр ОСТРОГЛЯД**

кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету  
«Житомирська політехніка»

Стаття присвячена теоретичному дослідженню поняття та ознак кримінально-правової політики, з врахуванням сучасних змін чинного законодавства України. Здійснюється аналіз основних підходів до розуміння кримінально-правової політики України, на підставі праць українських дослідників та науковців близького зарубіжжя. На підставі положень формальної логіки в статті сформульовано поняття кримінально-правової політики та визначено її основні ознаки. Обґрунтовано, що під кримінально-правовою політикою (як діяльністю держави) варто розуміти системоутворюючий елемент державної політики у сфері протидії злочинності, яка розробляє стратегію і тактику протидії злочинності кримінально-правовими засобами. Вказується, що кримінально-правова політика може містити кілька понять, залежно від того, що вкладати в її основу (діяльність держави; державну концепцію здійснення такої діяльності; сукупність наукових знань (наука); відповідну навчальну дисципліну).

**Ключові слова:** правова політика, кримінально-правова політика, політика в сфері протидії злочинності, кримінально-правові засоби, злочинність, стратегія та тактика протидії злочинності.

### CONCEPTS AND FEATURES OF CRIMINAL LAW POLICY

**Oleksandr OSTROHLIAD**

Ph.D., Assoc. Professor,  
Assoc. professor of the Department of law and law enforcement activities, Zhytomyr Polytechnic State University

The article is devoted to the theoretical study of the concept and features of criminal law policy, taking into account modern changes in current legislation of Ukraine. The analysis of the main approaches to understanding the criminal law policy of Ukraine is carried out on the basis of the works of Ukrainian researchers and scientists abroad. Based on the provisions of formal logic, the article formulates the concept of criminal law policy and identifies its main features. It is substantiated that criminal law policy (as a state activity) should be understood as a system-forming element of state policy in the field of crime prevention, which develops a strategy and tactics for combating crime by criminal law. It is indicated that criminal law policy may contain several concepts, depending on what to invest in its basis (the activities of the state; the state concept of such activities; a set of scientific knowledge (science); the relevant discipline).

**Keywords:** legal policy, criminal law policy, policy in the field of combating crime, criminal law, crime, strategy and tactics of combating crime.

### CONCEPTE ȘI CARACTERISTICI ALE POLITICII DE DREPT PENAL

Articolul este dedicat studiului teoretic al conceptului și caracteristicilor politicii de drept penal, ținând cont de modificările moderne ale legislației actuale a Ucrainei. Analiza principalelor abordări pentru înțelegerea politicii de drept penal din Ucraina se realizează pe baza lucrărilor cercetătorilor și oamenilor de știință din Ucraina. Pe baza prevederilor logicii formale, articolul formulează conceptul de politică de drept penal și identifică principalele sale caracteristici. Se demonstrează că politica de drept penal (ca activitate a statului) ar trebui să fie înțeleasă ca un element care formează un sistem al politicii de stat în domeniul prevenirii criminalității, care dezvoltă o strategie și tactici pentru combaterea criminalității prin dreptul penal. Este indicat faptul că politica de drept penal poate conține mai multe concepte, în funcție de ce să investească în baza sa (activitățile statului; conceptul de stat al acestor activități; un set de cunoștințe științifice (știință); disciplina relevantă).

**Cuvinte-cheie:** politică juridică, politică de drept penal, politică în domeniul prevenirii criminalității, mijloace de drept penal, criminalitate, strategie și tactici de prevenire a criminalității.

**Постановка проблеми.** Питання протидії злочинності виникло напевне від самого зародження суспільства та еволюціонує разом з ним. Суспільство і держава перебувають в постійному пошуку ефективних засобів протидії

(раніше вказували боротьби. Потім відмовилися від цього терміну, оскільки «боротьба» передбачає перемогу, а злочинність як явище, що супроводжує суспільство, навряд чи може бути переможене в очікуваному майбутньому) злочинності.

В час коли сукупність факторів призводить до збільшення кількості вчинюваних злочинів, є спокуса почати протидіяти цій динаміці виключно за рахунок кримінально-правових засобів. Інколи до цього підштовхує і думка світової спільноти, яка приймає нові стандарти прав людини, а наш законодавець не враховуючи національної специфіки та не дивлячись на перспективу копіює (інколи повністю бездумно і часто з неправильним перекладом) положення міжнародних актів.

В цьому випадку потрібно бути надзвичайно обачним і враховувати положення кримінально-правової політики, яка саме і призначена для протидії злочинності.

**Актуальність теми дослідження** визначається самим явищем кримінально-правової політики, що є системоутворюючим фактором всієї політики протидії злочинності. А також тим, що це змінне явище, яке реагує на правову політику держави загалом. Кримінально-правова політика пройшла складний шлях від невизнання – визнання стану її відсутності чи недостатності – визнання необхідності її дослідження – до визнання необхідності її дослідження та врахування цих напрацювань у вдосконаленні чинного законодавства України та практики його застосування.

**Стан дослідження.** На сьогодні питання кримінально-правової політики нарешті отримало інтерес серед наукової спільноти. Досліджуються як загальні засади, теоретичні положення кримінально-правової політики, так і її окремі аспекти реалізації. Проте недосліджених аспектів, як теоретичного так і практичного характеру залишається ще значна кількість, зважаючи на змінність цього правового явища, а також на недостатність дослідження в минулому.

Серед дослідників концептуальних засад кримінально-правової політики варто вказати таких вчених як: В.І. Борисов, Н.А. Лопашенко, В.О. Навроцький, В.Я. Тацій, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк та ін.

**Мета та завдання статті** є визначення поняття та ознак кримінально-правової політики на підставі сучасних напрацювань кримінально-правової науки, а також з врахуванням змін чинного законодавства України, що вплинули на її поняття та складові елементи.

**Виклад основного матеріалу.** Кримінально-правова політика є багатоаспектним явищем, що розглядається і як державна політика протидії злочинності, і як особливий вид соціальної діяльності, що направлена на протидію злочинності, і як вихідні начала протидії злочинності, і як частину внутрішньої політики держави і т.д.; розглядають

її і в широкому і вузькому розмінні. Що вкладається в розуміння кримінально-правової політики залежить від суб'єктивного сприйняття дослідниками цього багатогранного явища.

При дослідженні кримінально-правової політики, її ознак, джерел, методів та інших складових, розпочати варто з самого визначення кримінально-правової політики. При формуванні визначення виходять з положень логіки, згідно якої при створенні якогось поняття знаходять його найближчий вид і вказують відмінну ознаку чи ознаки. В наукових дослідженнях вживається багато визначень кримінально-правової політики, часто їх змішують з суміжними поняттями.

Наприклад, інколи кримінально-правову політику ототожнюють з кримінальною політикою (у випадку перекладу з російської мови, оскільки там вживається два терміни кримінально-правова і кримінальна як тотожні, а також кримінальна політика і політика в сфері протидії злочинності також як тотожні), або політикою в сфері протидії (боротьби) злочинності. Звичайно це не тотожні поняття – політика в сфері протидії злочинності та кримінально-правова політика співвідносяться як загальне та конкретне. Проте визначення політики в сфері протидії злочинності можна використовувати для формування поняття кримінально-правової політики.

Знову ж таки використовуючи логічне поняття сходження від загального до конкретного можна перейти до формування поняття «кримінально-правова політика». В даному випадку це виглядає так «правова політика» – «політика в сфері протидії злочинності (чи боротьби зі злочинністю)» – «кримінально-правова політика». Звичайно, що зацікавленість представляють два останні поняття.

Наприклад, є таке визначення кримінальна політика (в розумінні політики в сфері протидії злочинності) є напрямком внутрішньої політики держави, що визначає стратегію і тактику в галузі боротьби зі злочинністю. Або інакше, кримінальна політика це державна політика протидії злочинності, що виражається в визначенні правових, концептуальних, організаційних, в тому числі ресурсних, заходів, що направлені на протидію злочинності, усунення її причин і мінімізацію наслідків за рахунок відповідної діяльності органів державної влади і зусиль громадянського суспільства [7, с.17].

В даному випадку варто виходити з того, що кримінально-правова політика є частиною державної політики у сфері протидії злочинності, оскільки саме на державу, в особі уповноваже-

них органів, і покладається обов'язок протидії злочинності. З точки зору питання, що розглядається ці державні органи варто називати суб'єктами кримінально-правової політики. Відповідно, суб'єктом можна назвати особу, групу осіб, організацію яким належить активна цілеспрямована роль в процесі формування чи (та) реалізації кримінально-правової політики, які мають визначені права і обов'язки і коли така роль складає частину їх основної діяльності. Учасником же кримінально-правової політики є той хто бере участь в процесі формування чи реалізації кримінально-правової політики поряд з іншими основними обов'язками. Відповідно суб'єктами є: суб'єкти, що реалізують кримінально-правову політику у формі правотворчості (Верховна Рада України, Президент України та ін.); суб'єкти, що реалізують кримінально-правову політику у формі правозастосування (правоохоронні та судові органи). Інші ж органи, окремі особи, складові громадянського суспільства є лише учасниками кримінально-правової політики [5, с.151-155].

Якщо ж говорити про кримінально-правову політику, то визначень, які вказують на різні аспекти цього явища (діяльність держави; державна концепція здійснення такої діяльності; сукупність наукових знань (наука); відповідна навчальна дисципліна), є достатньо. В українській науці кримінального права вони в тій чи іншій мірі базуються на визначенні П.Л. Фріса, докторська дисертація якого саме і була присвячена кримінально-правовій політиці, якщо ж говорити про країни колишнього СРСР, то тут така сама ситуація з дослідницею політики – Н.А. Лопашенко.

Лопашенко Н. А. вказує, що кримінально-правова політика може бути дефінована, як частина внутрішньої політики держави, основоположна складова державної політики протидії злочинності, напрямок діяльності держави в сфері охорони найбільш важливих для особи, суспільства та держави благ, законних інтересів і суспільних відносин від злочинних посягань, що відображається в виробленні принципів визначення кола злочинних діянь і законодавчих ознак останніх і формулювання ідей і принципових положень, форм і методів кримінально-правового впливу на злочинність з метою її зниження і зменшення її негативного впливу на соціальні процеси [4, с.26].

Крім того вона зазначає, що кримінально-правова політика є визначальною частиною політики держави в сфері протидії злочинності; саме на її основі формуються стратегія і тактика кримінально-виконавчої політики, кримінально-процесуальної та кримінологічної [4, с.25].

Важливе значення для формування визначення кримінально-правової політики має також і її предмет, під яким Н.А. Лопашенко пропонує розуміти стратегію і тактику кримінально-правового впливу на злочинність [4, с.29].

Цікавим, в рамках цього дослідження, є визначення Кримінальної (в розумінні кримінально-правової політики – О.О.) політики Республіки Казахстан, під якою М.А. Жуманіязов пропонує розуміти самостійний напрямок державно-правової політики боротьби зі злочинністю, що заснована на принципах та реалізується суб'єктами в основних її напрямках, за допомогою застосування засобів попереджувального та кримінально-правового характеру з метою адекватної протидії всім формам прояву злочинності [3, с.185].

В т.5 Правової доктрини України міститься таке визначення кримінально-правової політики – системоутворюючий елемент усієї політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність та засоби їх досягнення [6, с.71].

В цій же праці є і інше, більш розгорнуте визначення через її зміст, кримінально-правова політика як системоутворюючий елемент політики в сфері боротьби зі злочинністю, що розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, виробляє засоби їх досягнення і вражаються в нормах законодавства про кримінальну відповідальність, практиці їх застосування, рішеннях офіційного тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм, Постановках Пленуму вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ з питань застосування спеціалізованими судами законодавства про кримінальну відповідальність, судових рішеннях Верховного Суду України з приводу неоднакового застосування норм матеріального права (складові кримінально-правової політики) [6, с.60]. Таке визначення звичайно міститься і в монографії «Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми», оскільки мають одного автора П.Л.Фріса [2, с.82].

В колективній монографії «Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи» автори розпочинаючи з визначення, що запропоноване в 2013 році В.І. Борисовим та П.Л. Фрісом кримінально-правова політика – напрям боротьби зі злочинністю, який базується на нормах законодавства України про кримінальну відповідальність і знаходить свій прояв у законах

України, постановах Кабінету Міністрів України, рішеннях державних органів, політичних партій та громадських організацій, спрямованих на проведення цієї діяльності [8, с.53] приходять до висновку, що терміном «кримінально-правова політика» можуть рівною мірою позначатися чотири хоч і споріднені, проте відмінні між собою явища: 1) діяльність держави з протидії злочинності засобами кримінального права; 2) державна концепція здійснення такої діяльності; 3) сукупність наукових знань (наука), що вивчає закономірності та перспективи здійснення такої діяльності; 4) відповідна навчальна дисципліна (курс, спецкурс тощо) для студентів вищих юридичних навчальних закладів [8, с.195].

Крім того автори цієї праці застерігають від однобокого сприйняття кримінально-правової політики, як галузі юридичної науки чи як діяльності держави з протидії злочинності тощо. Кримінально-правова політика є багатоаспектним явищем, що зумовлює її тлумачення в різних аспектах, проте будь-яке тлумачення виходить з базисного поняття – поняття політики [8, с.178].

Звичайно містить визначення кримінально-правової політики і «Велика українська юридична енциклопедія». Тут кримінально-правова політика – важлива складова політики держави у сфері боротьби зі злочинністю. Кримінально-правова політика формує основні завдання, напрями й цілі кримінально-правового впливу на злочинність, виробляє стратегію, тактику й засоби їх досягнення. Кримінально-правова політика набуває вираження в законодавстві про кримінальну відповідальність, практиці його застосування, рішеннях Конституційного Суду України [1, с.477].

З наведених визначень можна зробити ряд узагальнень, що одночасно є і ознаками кримінально-правової політики, щоправда деякі з них є визначальними, а інші деталізують її розуміння: - кримінально-правову політику розглядають як елемент політики в сфері протидії злочинності. Причому як системоутворюючий елемент, що зрозуміло, оскільки є відома фраза: кримінальний процес без кримінального права не існує, а кримінальне право без процесу є мертвим. Це саме стосується і політики, саме кримінально-правова політика є основою політики протидії злочинності, на її базі формуються інші елементи: кримінально-процесуальна політика, кримінально-виконавча, кримінологічна; - кримінально-правова політика розробляє стратегію і тактику протидії злочинності; - вказівка на її вираження в нормах та рішеннях, навряд чи є виправданою, оскільки поняття

має бути відносно стабільним, а така вказівка позбавляє його стабільності. Цитовані визначення кількарічної давнини вже не є актуальними через ліквідацію певних органів, в першу чергу судових, через отримання ними нових функцій, зміну структури тощо.

Крім того визначення має бути відносно коротким, що спрощує його запам'ятовування та використання.

З врахуванням викладеного, можна подати наступне визначення: Кримінально-правова політика – системоутворюючий елемент державної політики у сфері протидії злочинності, яка розробляє стратегію і тактику протидії злочинності кримінально-правовими засобами.

Відповідно визначальними ознаками кримінально-правової політики виступатиме те, що кримінально-правова політика:

- є складовою правової політики держави (через політику у сфері протидії злочинності);
- елемент державної політики у сфері протидії злочинності;
- системоутворюючий елемент політики у сфері протидії злочинності;
- розробляє стратегію та тактику протидії злочинності;
- в протидії злочинності оперує кримінально-правовими засобами (що, крім іншого, відрізняє її від інших складових політики у сфері протидії злочинності (кримінально-процесуальної політики, кримінально-виконавчої політики, кримінологічної (профілактичної) політики)).

Звичайно в цьому визначенні відображається кримінально-правова політика як діяльність держави з протидії злочинності засобами кримінального права. Інші ж розуміння: державна концепція здійснення такої діяльності; сукупність наукових знань (наука), що вивчає закономірності та перспективи здійснення такої діяльності; відповідна навчальна дисципліна (курс, спецкурс тощо) для студентів вищих юридичних навчальних закладів можуть бути предметом подальших досліджень.

**Висновки.** Таким чином Кримінально-правова політика – системоутворюючий елемент державної політики у сфері протидії злочинності, яка розробляє стратегію і тактику протидії злочинності кримінально-правовими засобами.

Визначальними ознаками кримінально-правової політики виступатиме те, що кримінально-правова політика:

- є складовою правової політики держави (через політику у сфері протидії злочинності);
- елемент державної політики у сфері протидії злочинності;

- системоутворюючий елемент політики у сфері протидії злочинності;
- розробляє стратегію та тактику протидії злочинності;
- в протидії злочинності оперує кримінально-правовими засобами (що, крім іншого, відрізняє її від інших складових політики у сфері протидії злочинності (кримінально-процесуальної політики, кримінально-виконавчої політики, кримінологічної (профілактичної) політики)).

### Список використаної літератури

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. Т. 17 : Кримінальне право / гол. редкол. В. Я. Тацій, 2017. 1064 с.
2. Вибрані праці / П.Л. Фріс. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. 652 с.
3. Жуманиязов М. А. Сущность уголовной политики Республики Казахстан : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 .: Москва, 2006. 218 с.
4. Лопашенко Н. А. Уголовная политика. М.: Волтерс Клувер, 2009. 608 с.
5. Острогляд О.В. Суб'єкти кримінально-правової політики: поняття та загальна характеристика // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ

Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. Вип. 10. С. 151-155.

6. Правова доктрина України (у 5 томах). Том 5 - Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.

7. Ревин В.П. Уголовная политика : Учебник для бакалавриата и магистратуры. 2 изд., испр. и доп. М.: Издательство Юрайт, 2018. 404 с.

8. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи. Ю.В. Баулін, М.В. Буроменський, В.В. Голіна, В.К. Гришук, О.В. Зайчук, В.О. Навроцький, О.В. Наден, Ю.В. Нікітін, Н.М. Оніщенко, Ю.А. Пономаренко, М.І. Хавронюк, О.В. Харитоновна, В.І. Шақун. Київ: ВАІТЕ, 2015. 688 с.

### ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

ОСТРОГЛЯД Олександр Васильович,  
кандидат юридичних наук, доцент, доцент  
кафедри права та правоохоронної діяльності  
Державного університету «Житомирська  
політехніка»;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR  
OSTROHLYAD Oleksandr Vasylovych,  
Ph.D., Assoc. professor, Assoc. professor of  
the Department of law and law enforcement  
activities, Zhytomyr Polytechnic State University;  
ostrohlyad@gmail.com